

Behagel O. Deutsche Syntax. – Bd. III. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1928. – 322 S. Paul H. Deutsche Grammatik. Halle: Niemeyer, 1954. – Band III, Teil IV. – 447 S. Wunder D. Der Nebensatz bei Otfried. Heidelberg. 1965. Schildt J. Kurze Geschichte der deutschen Sprache. – B.: Volk u. Wiss., 1991. – 168 S.

УДК 811.111'373.611 : 367.622

ОНИЩУК М. І.

(Київський національний лінгвістичний університет)

ІНТРАЛІНГВАЛЬНА ЛАКУНАРНІСТЬ УСУБСТАНТИВНІЙ ПАРАДИГМІ: СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АФІКСАЛЬНИХ ДЕРИВАТИВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглядаються словотвірні потенції англійських іменників із загальним словотвірним значенням "носії процесуальної ознаки", "носії предметної ознаки" та "опредметнена дія (процес)". Проаналізовано можливість виявлення лакун шляхом моделювання словотвірних парадигм в англійській мові. Особливу увагу сфокусовано на системних та нормативних чинниках неповноти словотвірних субстантивних парадигм.

Ключові слова: лакунарність, лакуна, словотвірна парадигма, словотвірне значення.

Онищук М. И. Интралингвальная лакунарность в субстантивной парадигме: системно-структурный аспект (на материале аффиксальных дериватов английского языка). Статья рассматривает словообразовательные потенции английских существительных с общим словообразовательным значением «носитель процессуального признака», «носитель предметного признака» и «опредмеченное действие (процесс)». Проанализирована возможность обнаружения лакун с помощью моделирования словообразовательных парадигм в английском языке. Особенное внимание уделяется системным и нормативным факторам дефектности словообразовательных субстантивных парадигм.

Ключевые слова: лакунарность, лакуна, словообразовательная парадигма, словообразовательное значение.

Onyschuk M. I. Intralingual lacunarity in the substantival paradigm : systemic-structural aspect (on the material of English affixal derivatives). The article deals with the word-building potential of English nouns containing three common word-forming meanings. The possibility of detecting word-building lacunas via word-building paradigms modelling in the English language is analysed. Special attention is focused on systemic and normative factors for word-building substantival paradigms' incompleteness.

Key words: lacunarity, lacuna, word-building paradigm, word-forming meaning.

Сучасна теорія лакунарності у лінгвістиці представлена здебільшого в міжмовному аспекті як безеквівалентна лексика у перекладі (О.А. Крижко, О.О. Залевська, В.І. Жельвіс, Й.А. Стернін), що зумовлено екстралінгвальними, позамовними факторами. Складним виявляється дослідження внутрішньомовної лакунарності, яка полягає у відсутності лексеми через власне мовні чинники. **Актуальність** пропонованої статті зумовлена відсутністю системного дослідження внутрішньомовної лакунарності та недостатньою розробкою методики виявлення інтралінгвальних лакун. **Мета** статті полягає у розгляді й аналізі словотвірних можливостей іменників англійської мови для виявлення й опису лакун – відсутніх слів, що зумовлене власне мовними чинниками – дефектністю (неповнотою) словотвірних парадигм [Кочерган 2006, с. 330]. Для досягнення окресленої мети визначено такі **завдання**: 1) розглянути деривати парадигматичного класу іменників із основними транспозиційними та модифікаційними словотвірними значеннями; 2) виявити незаповнені ланки у фрагменті словотвірної парадигми; 3) встановити релевантність моделювання словотвірних парадигм для виявлення внутрішньомовних лакун; 3) проаналізувати можливості / неможливості заповнення лакун у субстантивній парадигмі.

Дослідження парадигматичної лакунарності потребує врахування основних властивостей лінгвістичних одиниць, їхніх зв'язків, відношень, серед яких виокремлюється впорядкування мовних елементів у певні (повні чи неповні) парадигми, що теж допоможе виявити пусті клітинки – системні лакуни. Серед системних лакун розрізняємо словотвірні та лексичні, при чому переважна кількість пустот припадає на *системні потенційні словотвірні лакуни*.

Для проблеми дослідження інтралінгвальної лакунарності релевантним визнається підхід, який уможливує виявлення лакун за допомогою комплексних одиниць словотвору. Беручи до уваги факт відсутності серед лінгвістів єдиної думки щодо поняття "словотвірна парадигма", вважаємо саме цю комплексну одиницю перспективною для виявлення лакун. Словотвірна категорія трактується як сукупність похідних, які мають однакову твірну основу та перебувають на одному рівні словотворення [Быкова 2003, с. 232].

Словотвір англійської мови становить одну з макросистем мовної системи. Субстанцію цієї макросистеми складають різнотипні конституенти (словотвірні ланцюжки, ряди, гнізда, типи). Комплексні одиниці словотвору можна вивчати як міні-системи, зв'язки між якими визначають

структуру словотвірної макросистеми [Єнікєєва 2007, с. 140].

Афіксальні моделі, які розглядаються у дослідженні, належать до лінійних у словотворі. Словотвірне значення вважаємо формально вираженим типом значення, спільним для серії мотивованих слів з тим самим формантом [Кочерган 2003, с. 287]. Серед простих за семантикою словотвірних пар виявляються "значущі нулі" (термін Р.А. Маркарян) [Маркарян 1976, с. 10].

Перша група дериватів парадигматичного класу із загальним словотвірним значенням "**носій процесуальної ознаки**" в англійській мові представлена здебільшого віддієслівними похідними іменниками. Моделювання словотвірних парадигм дозволяє простежити реалізацію / нереалізацію дериваційних можливостей семантичної групи на позначення діяча. Так, серед продуктивних типів зі словотвірним формантом **-er** виявлено нереалізовані семи у похідних іменниках, утворених такими словотвірними способами, як афіксація та словоскладання у таких парадигмах (символ \emptyset використовується на позначення відсутніх ланок в парадигмах – лакуни):

1) рід занять чи виконання певної дії: *sing* – *singer*, *sew* – *sewer*, *teach* – *teacher*, *dodge* – *dodger*, але *open* – \emptyset (*opener*), *feed* – \emptyset (*feeder*), *go* – \emptyset (*goer*), *beat* – \emptyset (*beater*);

2) позначення процесів мовлення: *blab* – *blabber*, але *articulate* – \emptyset , *declaim* – \emptyset , *explain* – \emptyset , *phrase* – \emptyset , *verbalize* – \emptyset ;

3) позначення почуттів: *adore* – *adorer*, *admire* – *admirer*, але *idolize* – \emptyset , *move* – \emptyset , *overwhelm* – \emptyset ;

4) позначення руху: *run* – *runner*, *drift* – *drifter*, *toddle* – *toddler*, але *head* – \emptyset , *pull* – \emptyset , *stir* – \emptyset , *sway* – \emptyset , *thunder* – \emptyset .

Особливу групу системних словотвірно-лексичних лакун становлять деривати від дієслівних основ з перед- та післяскладами, наприклад: *onlooker* "той, що спостерігає"; *comer-by* "той, що проходить повз"; *diner out* "той, хто обідає не вдома"; *finder out* "той, хто дізнається"; *lookout* "той, хто шукає небезпеку"; *bringer in* "той, що приносить дохід"; *come-outer* "дебютант, що виступає із заявою" тощо.

Асистемним у цьому аспекті вважаємо похідне з аналогічним референційним значенням від дієслова *study* – *student* (замість слова *studyer*), яке вживається рідко [Каращук 1977, с. 39].

Виявлено випадки, коли у мові наявний інший дериват із словотвірним формантом **-er**, утворений від омонімної основи. Наприклад, лексема *betting-man* вживається замість *better* (one who bets), оскільки у мові вже існує та узуально закріплене слово *better* (вищий ступінь порівняння прикметників).

Серед лакунарних одиниць з емоційно прагматичним компонентом значення виокремлюємо такі, які теж утворені за допомогою словотвірного форманта **-er**: *blighter* "неприємна, нудна людина" (пор. *to blight* "розбивати надії"); *bounder* "невихована, шумна людина" (пор. *to bound* "стрибати"); *crammer* "репетитор, який інтенсивно готує до здачі іспиту" (пор. *to cram* "вбивати в голову, втовкувати, натаскати до іспиту"). Лакунарні одиниці такого типу в англійській мові належать здебільшого до сленгової лексики.

Серед словотвірних значень прослідковується потенційна властивість суфікса **-er** утворювати нові слова з орудним та агентивним значеннями, наприклад: *giver-up* "той, хто відмовився і не хоче продовжувати" (від дієсл. *to give up* "здаватися"); *figurer* "той, що (графічно) відображає цифрами" (від дієсл. *to figure* "зображувати цифрами"); *do-gooder* "той, хто робить добро" (від словосполучення *to do good* "робити добро"); *breakfaster* "той, хто снідає" (від дієсл. *to breakfast* "снідати").

В англійській мові лакунарність простежується серед дериватів іншомовного походження із загальним словотвірним значенням "**носій процесуальної ознаки**", де серед словотвірних формантів найтиповішими є такі, як **-or**, **-ee**, **-ant**, **-ent**, **-ist**, **-ite**, **-ian**, значеннєвий план котрих конкретизується дієслівною, субстантивною та ад'єктивною семантикою. Так, у парадигмі іменника на позначення особи як виконавця певної дії виявлено такі лакунарні одиниці (далі – ЛО), як *collect* – *collector*, *select* – *selector*, *contribute* – *contributor*, *capture* – *captor*, *detract* – *detractor* ("той, хто часто й несправедливо критикує інших"). Проте у цьому словотвірному ряді помітна відсутність мотиваційного словосполучення: *to sell newspapers* щодо іменника *newsvendor* – "той, хто продає газети" замість *newspaper seller*.

Також простежується відсутність твірних формантів на позначення активного діяча, наприклад, *create* – *creationist* "той, хто заперечує еволюцію і визнає створення світу за Біблійним сценарієм", *alarm* – *alarmist* "той, хто легко засмучується та панікує", \emptyset – *misogynist* "той, хто ненавидить жінок і допускає перевагу чоловіків у всьому", при чому для останньої словотвірної пари неможливо дібрати регулярний корелят у привативній опозиції. Саме це, на нашу думку, слугує прикладом неповної парадигми.

У словотвірній парі *arriviste* відсутня одна ланка (дієслово "to arrive" не використовується у такій інтерпретації на позначення руху в певному напрямку) для позначення твірного слова за допомогою

словотвірного форманта **-iste**, наприклад *ø – arriviste* "той, що прагне піднятися на вищий соціальний щабель у суспільстві". З огляду на це констатуємо відсутність експліцитно вираженої лексеми на позначення категоріальної семи діяча.

Як відомо, словотвірний формант **-ee** вказує на активного діяча, об'єкта дії зі значенням "передавати, вручати щось комусь", а також особи як об'єкта дії. У парадигмі цього семантичного класу простежуються такі підпарадигми:

1) об'єкт дії зі значенням "об'єкт юридичного чи адміністративного впливу": *to present – presentee* "кандидат на посаду; особа, яка отримує подарунок", *to trust – trustee* "той, кому довірено управління, опікунство";

2) об'єкт тієї дії, яка зазначена в дієслівній основі: *to address – addressee* "той, до кого звертаються", *to dedicate – dedicatee* "той, кому щось присвячене", *to employ – employee* "той, кого наймають на роботу", *to examine – examinee* "той, кого екзамнують", *to detain – detainee* "той, кого тримають під вартою", *to train – trainee* "той, кого тренують". З огляду на це допускаємо існування мовних форм на кшталт *to say – sayee* "той, кому говорять", *to promise – promisee* "той, кому дають обіцянку", *to telephone – telephoneee* "той, кому телефонують";

3) парадигматичний ряд новотворів в англійській мові зі значенням активного діяча може бути представлений такими лакунарними одиницями, як наприклад: *absent – absentee* "той, що відсутній або ухиляється від чогось", *to refuge – refugee* "той, хто врятувався втечею", *to devote – devotee* "той, хто цілком відданий своїй справі, ентузіаст", *to quiz – quizee* "той, хто бере участь в опитуванні", але *to stand – standee* "глядач без місця", але *to amputate – amputee* "людина без руки чи ноги".

Серед субстантивних похідних з дієслівною семантикою простежується ще один вид невідповідності: асиметрія мовних одиниць через різне словотвірне значення твірного та похідного, що спричиняє сигніфікативне розширення семантики деривата. Так, в словотвірних парах на позначення активного діяча, на якого вказує дієслівна основа, виявляються ЛО, що не збігаються за своїми змістовими компонентами із мотивуючою основою на кшталт *celebrate – celebrant* "той, хто бере участь у релігійній церемонії", *confide – confidant* "довірена особа", *expect – expectant* "той, хто очікує чогось".

Другу групу становлять лакунарні одиниці із **загальним словотвірним значенням "носій предметної ознаки"**. Вона охоплює часткові словотвірні значення особи за родом діяльності, характерною зовнішньою ознакою, родинними зв'язками, національністю, походженням з певної місцевості, за характерною ознакою поведінки, умовами існування, зв'язками з іншими особами тощо. У межах дериватів виявлено групи ЛО, утворені здебільшого двома способами: – афіксацією та словоскладанням. Зміст твірного цілком входить до значення віддієслівного деривата. На базі поверхневої субстанціональної семи, яка вказує на відповідну дію, виникає сема носія опредметненої ознаки.

Таблиця 1. Парадигма іменника зі словотвірним значенням «носій предметної ознаки»

#№	твірне слово	похідне слово (іменник)	іменникове словотвірне значення	приклади лакун	словотвірний тип
I1.	cricket question challenge delivery ø ø ø	cricketer questioner challenger deliveryman linesman alderman deckhand	особа за родом діяльності	tennis – ø (tennisser) risk – ø (risker) skin – ø (skinner)	-er -man
I2.	bald look beautifil	baldy/baldie looker beaut	особа за характерною зовнішньою ознакою		-ie, y -er
I3.	village East end cottage	villager Eastender cottager	особа за національністю, походженням з певної місцевості	town – ø (towner)	-er
I4.	picnick ø ø	picnicker hitch-hiker old-timer	за характерною ознакою поведінки, умовами існування, зв'язками з іншими особами	hostel – ø (hosteler) border – ø (borderer) stuff – ø (stuffer)	-er
V5.	charm back bench	charmer backbencher	за різними ознаками та поглядами	greener fresher	-er

У фрагменті парадигми продемонстровано системні лакуни, виявлені в категоріях і типах, якими представлені відіменникові та відад'єктивні деривати. Так в результаті дослідження було виявлено три

словотвірних типи, яким відповідають п'ять словотвірних категорій. У фрагменті парадигми помітні пусті, незаповнені ланки (лакуни), для яких характерна відсутність мотиваційного слова або цілкове семантичне переосмислення, яке не відображене в твірній основі, наприклад, *greener* "новачок, недосвідчений робітник" та *fresher* "першокурсник, новачок в університеті".

Третя група лакунарних одиниць із загальним словотвірним значенням "*опредметнена дія (процес)*" охоплює часткові словотвірні значення процесу, незакінченої дії, об'єкта, місця та наслідку дії тощо.

У межах дериватів виявлено групи ЛО, утворені здебільшого двома способами: афіксацією (з допомогою префіксів **un-**, **after-**, суфіксів **-dom**, **-ery**, **-ity**, **-ship**, **-ment**) та словоскладанням. Зміст твірної цілком входить до значення віддієслівного деривата. На основі поверхневої субстанціональної семи, яка вказує на відповідну дію, виникає найменування опредметненої дії (процесу).

Утворюючи субстантиви на позначення опредметненої дії від багатьох дієслівних основ, словотвірний формант **-ation (-ion, -fication)** надає їм значення дії, умови дії, виражених основами, чи значення стану "бути зробленим так, як на це вказує основа", наприклад *bother* – *botheration* (the act of bothering or state of being bothered).

У парадигмі із загальним словотвірним значенням «опредметнена дія (процес)» спостерігаються такі лакуни поряд із регулярними відповідностями:

1. Словотвірний формант **-ing** утворює лексеми зі значенням процесу здебільшого від дієслівних основ: *run* – *running*, *read* – *reading*, але *believe* – *Ø believing* (за наявного *belief*), *know* – *Ø knowing* (за наявного *knowledge*);

2. Словотвірний формант **-ment** утворює деривати на позначення опредметненої дії від дієслівних основ: *develop* – *development*, *arrange* – *arrangement* тощо. Проте існують такі словоформи на **-ment**, основи яких, на перший погляд, можуть видатись субстантивними чи ад'єктивними: *basement*, *devilment*, *merriment*, *hardiment*, *betterment*, *oddments*, *funniment*, *wariment*, *worsement*. З огляду на таку асистемність варто зауважити, що зазначеним словотвірним лакунарним одиницям невласливо приєднувати словотвірний формант **-ment** від іменних основ для утворення абстрактних іменників. По-друге, цей факт вважаємо діяхронічно зумовленим через вживання слів-основ цих утворень спочатку як дієслів у період виникнення схожих іменників: *to base* "закладати основу, базувати, основувати"; *to devil* "набридати, дратувати" (to make devilish); *to merry* "веселитися, гучно святкувати" (to make merry); *to hardy* "ставати сміливим" (to make or become hard or bold); *to better* "покрещувати(ся), виправляти(ся)" (to become better, improve); *to funny* "забавляти, смішити" (to make funny); *to odd* "робити непарним" (to make odd); *to wary* "ставати обережним" (to make worry); *to worse* "погіршувати" (to make worse) [Карашук 1977, с. 61].

Особливу групу складають лексичні ЛО з післяскладами: *walkabout* "спілкування високої посадової особи з громадськістю"; *walk-in* "місце, куди можна прийти без попередньої домовленості"; *walkout* "демонстративно залишити офіційну зустріч з метою висловити свою незгоду або залишити роботу для початку страйку"; *check-in* "формальна реєстрація прибуття"; *checkout* "період, до якого можна займати номер в готелі"; *inflow* "дії людей під час прибуття в якесь місце"; *influx* "прибуття великої кількості людей чи речей в один період"; *outflow* "потік з якогось місця".

Парадигма опредметненої дії в англійській мові представлена словотвірними лакунарними одиницями здебільшого з продуктивними суфіксами та префіксами, більшість з яких отримує вторинну номінацію.

У результаті дослідження виявлено, що в англійській мові інтралінгвальна лакунарність представлена здебільшого словотвірними лакунами. Структура словотвірної категорії, так як і попередніх комплексних одиниць системи словотвору (пари і типу), дає можливість простежити "пусті клітинки" в кожній із зазначених структур та сигналізує про наявність лакун в лексичній системі мови. У словотвірному типі не усім підтипам властиво слугувати зразком для творення слів. Моделювання словотвірних парадигм виявляється ефективним для дослідження інтралінгвальної лакунарності. Зіставлення словотвірних лакун, представлених афіксальними іменниками в англійській та українській мовах, повинно стати предметом подальших досліджень з лакунології.

Література

- Быкова Г.В. Лакунарность как категория лексической системологии / Гюльчера Вахобовна Быкова. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. – 276 с. Єнікєєва С.М. Синергетичні аспекти семантичної деривації (на матеріалі сучасної англійської мови / Санія Маратівна Єнікєєва // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – 2007. – Вип.32. – С.140-144. Карашук П.М. Словообразование английского языка : [учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр.яз.] / Павел Михайлович Карашук. – М.: Высш. шк, 1977. – 303 с. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 464 с. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Вид. центр Академія, 2006. – 424 с. Маркарян Р.А. Семантическое

противодействие в русском формообразовании / Рануш Араевна Маркарян // Русский язык: вопросы теории и методики. – Ереван: Изд-во Ереванского ун-та, 1976. – С.7-17.

УДК 81'373.45 : [811.112.2 + 811.111]

ОНУФРІЄВА Ю.С.

(Чорноморський державний університет ім. П. Мозили)

ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ КРИЗЬ ПРИЗМУ АНГЛІЙСЬКИХ ВПЛИВІВ

У статті розглядаються причини та основні види запозичень з англійської мови в німецьку. Особлива увага зосереджена на інтернаціоналізмах.

Ключові слова: запозичення, неологізм, лексична система, інтернаціоналізм, мовна картина світу, лексичний склад мови.

Онуфриева Ю.С. Заимствования и интернационализмы немецкого языка сквозь призму английских влияний. В статье рассматриваются причины и основные виды заимствований с английского языка в немецкий. Особенное внимание сосредоточено на интернационализмах.

Ключевые слова: заимствование, неологизм, лексическая система, интернационализм, языковая картина мира.

Onufrijewa J.S. Borrowings and internationalisms through the English influence. The article deals with the main reasons of English borrowings in the German language as well as with their classification.

Key words: loan word, neologism, internationalism, linguo-cultural aspect, intercultural problems, language studies, social-cultural aspect.

Проблема запозичення, тобто звернення до лексичного вокабуляру іншої мови, є вельми актуальною в наш час, оскільки з посиленням політичних, економічних, культурних зв'язків між державами прослідковується значний вплив на німецьку мову іншомовної, зокрема, англійської лексики. Але це природний, історично неминучий процес, оскільки зумовлений постійними різноманітними контактами між народами. Доказом цього слугує твердження Семчинського С.В., на думку якого, перенесені з іншої мови слова в більшості випадків входять в активний вжиток і посідають чинне місце в лексичному складі мови-реципієнта, збагачуючи свою лексику та виражальні засоби [Семчинський 1988, 57].

Мета роботи – зробити огляд наукової літератури з питань лінгвістичних досліджень запозиченої лексики та розглянути теоретичну проблему класифікації інтернаціоналізмів запозиченої лексики.

Відповідно до основної мети роботи було поставлено такі **завдання**: 1) дефінувати поняття “запозичення”, “інтернаціоналізм”; 2) визначити причини запозичення; 3) дослідити класифікацію запозичень.

Об'єктом є аналіз основних підходів та класифікацій запозичення та інтернаціоналізмів.

Предмет дослідження – інтернаціоналізми та запозичення у німецькій мові.

В останні роки з'явилась ціла низка досліджень, присвячених темі запозичення і в яких розглядаються іноземні вкраплення в окремих галузях знань – юриспруденції, економіці тощо. Наприклад, Олійник А.Д. дослідив роль англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології, а Сергєєва Г.А. розглянула запозичення в правничій сфері [Олійник 2002; Сергєєва 2002].

Як зазначає більшість вчених та дослідників, запозичення є закономірним процесом розвитку будь-якої мови. Сам термін вживається у двох значеннях: у широкому та вузькому розумінні. У широкому, слідом за Блумфільдом Л., термін «запозичення» розглядається як засвоєння різних елементів чужих мов, а також явища, які перейшли в дану мову з діалектів цієї ж мови, і навіть перехід мовних навичок, який відбувається в процесі спілкування між носіями однієї мови [Блумфилд 1968, с. 154].

У статті ми додержуємося теорії, що система мови-реципієнта визначає подальший розвиток запозиченого слова, пристосовуючи його до своїх норм та потреб. Такої ж думки дотримується і Смирницький А.І., який стверджує, що слово запозичується не як закінчене, граматично оформлене, а лише як частина лексичного матеріалу, що набуває своєї оформленості лише в системі мови-реципієнта [Смирницький 1954, с. 18].

Щодо причин запозичень, то виділяють мовні або інтралінгвістичні та позамовні або екстралінгвістичні причини. Серед мовних причин потрібно виділити наступні: використання запозиченого слова замість словосполучення чи описового виразу; здатність іншомовних елементів